

Die Haghe

November 2016
126e jaargang nr. 6
verschijnt 6 x per jaar

Beschermvrouwe H.K.H. Prinses Beatrix

VRIENDEN VAN HET HAAGS HISTORISCH MUSEUM

Van de voorzitter

Zaterdag 24 september werd in de Centrale Bibliotheek aan het Spui het eerste nummer van het magazine *Haagse Historie* gepresenteerd. Kleurrijk geïllustreerd en met onderwerpen 'voor elk wat wils'. Voor leden van *Die Haghe* is het kwartaalblad een mooie - voor ons als liefhebbers van de geschiedenis van Den Haag welhaast onmisbare - aanvulling op het Jaarboek, waarvan in december de 126ste jaargang zal verschijnen. Na de presentatie volgde de eerste Haagse Historie Quiz met vier teams die door quizmaster Joost Karhof zwaar aan de tand werden gevoeld. Erelid Kees Stal en ik hadden het voorrecht om samen met de secretaris van de Vrienden van Den Haag Ineke Goudzwaard de jury te vormen, die een wakend oog hield op de juiste antwoorden en de puntentelling. Van de vier teams kwam het Posthoorn team als winnaar uit de bus. Als juryvoorzitter mocht ik aan deze Haagse historische bollebozen de wisselbeker uitreiken, die ik naar Haagse traditie gebiedt meteen maar een bijnaam heb meegegeven: De Haags Historische Bolleboos. Hij gaat een mooi plekje krijgen in ons Haags Historisch Museum tot de volgende quiz in 2017.

Bij het verschijnen van dit Ledenbericht galmt nog het applaus na, dat de winnaars van de *Die Haghe Prijs 2016* na onze Najaarsledenvergadering op 8 oktober ten deel viel. Uit de vijf publicaties die onze jury had genomineerd, werd de prijs toegekend aan Wim Willems en Hanneke Verbeek voor hun in 2015 verschenen boek *Hier woonden wij. Hoe een stad zijn joods verleden herontdekt*. Juryvoorzitter Maarten Schenk las

het juryrapport voor, waarna ik de prijs mocht uitreiken: een bedrag van 3.000 euro ten behoeve van een door de auteurs zelf te bestemmen doel. Ik wil Maarten Schenk en zijn juryleden Henriette van Aartsen-Warsen en Jan Hein Furnée en de secretaris van de jury Phil Swenker bijzonder bedanken voor hun tijd en inzet. Over twee jaar is het weer zo ver...

Henk Grootveld

V.l.n.r.: Wim Willems, Henk Grootveld, Hanneke Verbeek en Maarten Schenk

AGENDA

18 november

Lezing over 90 jaar verzamelen van de Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau door Jim van der Meer Mohr

3 december

Bezoek aan het Toverlantaarnmuseum

PostNL
Port Betaald

Activiteiten

Aanmelden

activiteiten@haagsegeschiedenis.nl

Na ontvangst van uw bijdrage op rekening NL49 INGB 0000 0717 91 t.n.v. Geschiedkundige Vereniging Die Haghe zal uw deelname worden bevestigd.

90 jaar verzamelen van de Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau

In 1923 werd ter gelegenheid van het 25-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina in Den Haag een grote tentoonstelling georganiseerd door de daartoe opgerichte Vereniging Oranje-Nassau. Deze tentoonstelling was zo'n groot succes, dat de vereniging besloot een Oranje-Nassau Museum op te richten. Dit museum kwam er en opende in 1926, dus nu 90 jaar geleden, zijn deuren in de Haagse Boterwaag. Een deel van dit gebouw was hiertoe door de gemeente Den Haag ter beschikking gesteld. De vereniging werd toen omgedoopt in Vereniging Oranje-Nassau Museum, thans Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau. Later, na eerst verhuisd te zijn naar het Delftse Prinsenhof, is dit museum opgegaan in het in 1977 geopende Paleis Het Loo.

In zijn lezing zal Jim van der Meer Mohr de geschiedenis van het Oranje-Nassau Museum, het collectiebeleid en de huidige samenwerking met Het Loo uitgebreid toelichten. Hij is kunsthistoricus, werkzaam als Fine Art Consultant en onder meer voorzitter van de Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau.

NB Deze activiteit is toegankelijk voor leden en introducees.

Datum: vrijdag 18 november

Aanvang: 15.30 uur

Duur: ca. 1 uur

Locatie: Haags Historisch Museum, Korte Vijverberg 7

Kosten: 5 euro (7 euro voor introducees)

Aanmelden: zie boven (onder 'Activiteiten')

Interieur van het Oranje-Nassau Museum in de Boterwaag, ca. 1930 (coll. Haags Gemeentearchief)

Bezoek aan het Toverlantaarnmuseum

De magie van de toverlantaarn, de laterna magica, the magic lantern, dat is de sfeer die zal worden opgeroepen bij het bezoek aan het Toverlantaarnmuseum. Meer nog dan in andere maanden lijkt december bij uitstek geschikt voor zo'n onderwerp waar de nostalgie van vervlogen tijden weer tot leven wordt geroepen.

De geschiedenis van de toverlantaarn en dat er nu nog steeds interessante dingen mee kunnen worden gedaan zal worden geïllustreerd aan de hand van natuurlijk beelden en plaatjes.

NB Deze activiteit is toegankelijk voor leden en introducees.

Datum: zaterdag 3 december

Aanvang: 12.30 uur (koffie en thee staan voor u klaar vanaf 12.15 uur)

Duur: ca. 1 uur

Locatie: Toverlantaarnmuseum, Scheveningseweg 241 (schuin tegenover de Duinstraat)

Kosten: 5 euro (7 euro voor introducees)

Aanmelden: zie boven (onder 'Activiteiten')

Nieuwe publicaties

Boerderij Kerkewoning in Wassenaar

Achter de woonwijk Kerkehout, ten oosten van de Rijksweg in Wassenaar, ligt aan de rand van de polder de eeuwenoude boerderij Kerkewoning. Eigenaren van dit rijksmonument zijn sinds 1977 Albert Niphuis en zijn echtgenote Marry Nell. Beiden hebben zich na hun pensionering gestort op een diepgaand onderzoek naar de geschiedenis van hun woonboerderij. Zij hebben daartoe onderzoek gedaan in vele archieven, waaronder dat van kasteel Twickel in Delden (Overijssel). Hun jarenlange onderzoek heeft geresulteerd in het naslagwerk *De boerderij Kerkewoning in Wassenaar, een geschiedenis van ruim vijf eeuwen*. In dit prachtig vormgegeven en rijk geïllustreerde boek is de volledige geschiedenis van de boerderij opgetekend.

De oudste vermelding van de boerderij dateert van 1493.

De auteurs beschrijven alle 21 eigenaren en 30 pachters vanaf dat jaar. Onder de eigenaars vinden we raadpenionaris Paulus Buys en leden van de deftige Haagse familie Van Valckesteyn. In 1660 kocht de gereformeerde kerk de boerderij aan. Tot 1921 zou de boerderij kerkelijk bezit blijven. Het siert de auteurs dat zij zich niet hebben beperkt tot de eigendomsgeschiedenis. Ook de pachters en hun gezinnen komen uitgebreid aan bod, tezamen met een keur aan andere onderwerpen. Zo wordt de bouwgeschiedenis van de Kerkewoning tot in detail behandeld en is er veel aandacht voor de tijdsomstandigheden. Juist de vele extra informatie over allerlei onderwerpen maakt het boek ook razend interessant voor lezers die geïnteresseerd zijn in het boerenleven in vroeger tijden.

Het 312 pagina's tellende boekwerk is voor 25 euro verkrijgbaar bij Boekhandel De Kler in de Langstraat te Wassenaar.

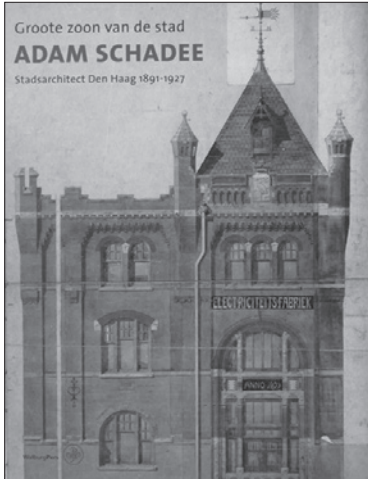
Robert van Lit

Een stadsbepalende architect

Tussen 1891 en 1927 was Adam Schadee de stadsarchitect van Den Haag. Hij heeft in die periode, samen met zijn afdeling, meer dan 200 soms zeer beeldbepalende bouwwerken gerealiseerd. Toen hij met pensioen ging, werd hij geëerd met de gouden medaille van 's-Gravenhage en 'grootte zoon van de stad' genoemd. Volkomen terecht, ook vanuit 2016 gezien, voor wie de moeite neemt in ogenschouw te nemen hoe Schadee het aanzien van onze stad heeft veranderd.

Die moeite namen de hier geen introductie behoevende Koos Havelaar en Marcel Teunissen in weer eens zo'n prachtig uitgegeven deel van de VOM-reeks. Met deze onderzoekers/schrijvers en dit boek moet elke Hagenaar die belangstelling heeft voor onze stad in de eerste kwart van de 20ste eeuw gewoon heel blij zijn.

Adam Schadee, in 1862 geboren in het Gelderse Wamel en getogen in Tiel, studeerde in Parijs af als architect. Nadat

Boekomslag met de Electriciteitsfabriek

hij daar nog even was blijven hangen, werd hij per 1 september 1891 de belangrijkste medewerker van Isaac Anne Lindo, die ruim een jaar daarvoor directeur was geworden van Gemeentewerken (sinds 1875 zo geheten; voordien had deze dienst de naam 'de Fabriek', sinds 1579 aan het Zieken gevestigd). Schadee werd er vanuit zijn kantoor aan het Groenewegje 26 de belichaming van de

modernisering van onze stad die door industrialisatie en een gigantisch groeitempo (1890: 157.000 inwoners, in 1918: 346.000, in 1940: 504.000) blijvend veranderde. Rond 1890 gingen bestuur en gemeenteraad van Den Haag inzien dat het 'ieder voor zich' en alles zoveel mogelijk aan het particuliere bedrijfsleven overlaten niet meer werkte. De overheid nam, ook landelijk, de regie over de stadsontwikkeling en het algemeen welzijn van de burgers. Dat hield in het opstellen van ruimtelijke plannen, de oprichting van nutsbedrijven (reiniging, riolering, telefoon, politie, brandweer, vervoer, energie, waterhuishouding) en de modernisering van voorzieningen voor de inwoners (woningwetwoningen, gezondheidszorg, scholen, badhuizen). Gemeentewerken was in dat alles de spil. Wie vandaag de dag de fiets neemt naar (bijvoorbeeld) de mooi gedecoreerde Electriciteitsfabriek aan de De Constant Rebecquestraat, de nog bijna originele tramremise aan de Parallelweg, de fraaie oude HBS aan de Waldeck Pyrmontkade en het goed bewaard gebleven badhuis aan de Spionkopstraat (het enige rijksmonument van Transvaal!), heeft behalve een leuk tochtje ook meteen een goede indruk van de 'impact' van Schadee op onze stad.

Vele te ontwerpen gebouwen waren typologisch helemaal nieuw. Voorbeelden haalde Gemeentewerken (via goed geplande dienstreizen) uit vooral Duitsland. Maar Den Haag had natuurlijk zijn eigen specifieke problemen als het ging om de ongebreidelde stadsuitleg en het erbarmelijke niveau van de volkshuisvesting aan het eind van de 19de eeuw. De gemeente trad tot die tijd slechts faciliterend op (stratenaanleg en een paar nutsvoorzieningen). Dus er was nu opeens ongelooflijk veel werk aan de winkel! Na het in 1915 voltooien van de eerste 65 Haagse woningwetwoningen in Scheveningen-dorp bleek het dan ook noodzakelijk Gemeentewerken te splitsen. De dienst Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting kwam onder leiding van de sociaal-democraat Piet Bakker Schut.

Wat werd er door Lindo en Schadee zoal aangepakt? Met vele fraaie illustraties en uitstekende uitleg voert dit boek ons langs diverse hoogtepunten. Het eerste ontworpen industrieterrein (Laakhaven), destijds een novum voor Nederland. Een definitief plan voor riolering door de hele stad (vanaf 1898; Den Haag was hier rijkelijk laat mee, al was er dan vanaf 1871 de dienst Openbare Reiniging die met paard en wagen huisvuil ophaalde en straten schoonveegde). In 1911 het Gemeentelijk Slachthuis. De infrastructuur en de gebouwen voor de elektrische tram (sinds 1904 met bovenleiding). De gasfabriek op het Trek-

vlietplein. Nieuwe politiebureaus in 1905 (Archimedesstraat, Huygenspark en Van der Vennestraat). Brandweerkazernes (Duinstraat, Louise Henriëtestraat, Rijswijkseweg; alleen de eerste staat er nog). Badinrichtingen (in 1927 waren het er 9). De Openbare Bibliotheek in de Bilderdijkstraat uit 1923 (later door Dirk van der Zwart uitgebreid). De uitbreiding van het Gemeenteziekenhuis Zuidwal (in 1972 overgegaan naar 'Leijenburg'). Het gebouw van de gemeentelijke reiniging en de Keuringsdienst van Waren aan de Brouwersgracht-Prinsegracht uit 1910, in een aan de omgeving aangepaste stijl. En vele scholen, nodig door toename van de bevolking. De eerste door Schadee gebouwde was de LO-school Van Merlenstraat (1893) in ingetogen renaissancestijl. Zijn tweede was de HBS-Stadhouderslaan (1902), met als noviteit een fietsenstalling, een afzonderlijke meisjeskamer (tot 1933 overbodig, want toen pas kwamen daar de eerste meisjes binnen!) en een laboratorium op de bovenste verdieping. Zijn derde: de HBS-Waldeck Pyrmontkade, 1908 – zijn meest uitbundige gebouw in neorenaissancestijl. Daarna kwam de LO-school Nachtegaalplein (1926) in de stijl van de Nieuwe Haagse School; die hij herhaalde in de LO-school Deventerstraat.

Toen Adam Schadee in 1927 met pensioen ging, hadden hij en zijn afdeling Den Haag jaarlijks verrijkt met vele grote en kleine juweeltjes. Alle gebouwd tot nut van ons allen, maar met een open oog voor 'fraai', en dan ook nog aangepast aan de omgeving. Ik zou bijna schrijven: kom daar tegenwoordig eens om, maar dat zou een beetje flauw zijn en een paar goede architecten van tegenwoordig onrecht aandoen. Maar toch...

Schadee was in 1922 weduwnaar geworden en hertrouwde in 1924 met zijn Parijse 'jeugdliefde', met wie hij vanaf 1927 in Parijs (Rue Voltaire) ging wonen. Af en toe kwam hij nog wel naar Nederland en werd alom geëerd. Maar zoals dat velen vergaat: na zijn dood in 1937 geraakte hij in vergetelheid. Daarom is het zo fijn dat dit boek van Havelaar en Teunissen er nu is. Hulde aan beiden voor hun in alle opzichten geslaagde werk.

Koos Havelaar en Marcel Teunissen, *Groote zoon van de stad. Adam Schadee. Stadsarchitect Den Haag 1891-1927*, Zutphen 2016 (Walburg Pers), ISBN 9789462491465, prijs: 24,50 euro.

Diederick Cannegieter

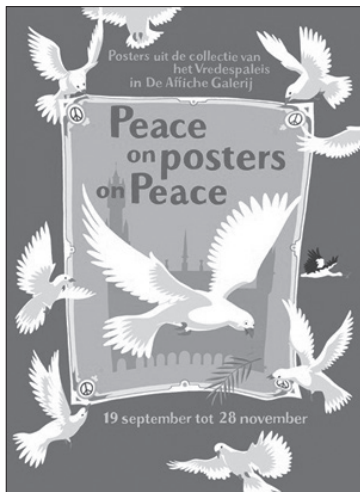
Die Haghe Prijs 2016

De Die Haghe Prijs 2016 is op zaterdag 8 oktober j.l. uitgereikt na afloop van de Najaarsledenvergadering in het Haags Historisch Museum. De tweejaarlijkse prijs is bedoeld als scriptieprijs. Het zou studenten moeten stimuleren om onderzoek te doen naar stadsgeschiedenis van Den Haag. Dat lukt maar in beperkte mate; dit jaar was er slechts één inzending. Naast scripties dingen daarom ook publicaties die de afgelopen twee jaar zijn verschenen, mee naar de prijs. De jury voor de Die Haghe Prijs 2016 is vernieuwd: Jan Hein Furnée, hoogleraar Europese Cultuurgeschiedenis aan de Radboud Universiteit en één van de twee winnaars van de Die Haghe Prijs 2014 heeft de plaats ingenomen van Claudine Chavannes-Mazel die in 2003 voor het eerst aantrad in de jury. Henriette van Aartsen-Warsen en Maarten Schenk zijn al langer jurylid. Elke twee jaar is het voor de juryleden een fikse klus om in beperkte tijd alle publicaties op de longlist te lezen. Maar ook een hele leerzame en eervolle klus. Vele verschillende onderwerpen uit de Haagse geschiedenis passeren de revue. Gelukkig doen studenten, professionele historici en gemotiveerde amateurhistorici nog steeds veel onderzoek naar de geschiedenis van onze stad. Dit jaar stelde de jury uit de longlist een shortlist samen met daarop 5 titels die eigenlijk elke geschiednisminnende Hagenaar zou moeten lezen: *De gebroeders Verveer. Haagse meesters van de romantiek* door Christiaan Lucht, Sara Tas, Edward van Voolen (et. al.), *Het belang van het Binnenhof. Twee eeuwen Haagse politiek, huisvesting en herinnering* door Diederik Smit, *Kasino aan het Plein. De bezetting van Sociëteit De Witte in de Tweede Wereldoorlog* door Henk Ambachtsheer, *Lijnenspel. 150 jaar tram in de Haagse regio* door Maurits van den Toorn en *Hier woonden wij. Hoe een stad zijn joods verleden herontdekt* door Wim Willems en Hanneke Verbeek. Stuk voor stuk hele interessante, mooi geschreven en uitgebreide onderzoeken. De jury was unaniem over het winnende boek van Wim Willems en Hanneke Verbeek. Het bijzondere ervan is

dat zij de lezers aan de hand lijken mee te nemen op hun onderzoek naar de Joodse gemeenschap die zich aan het begin van de 20ste eeuw in Scheveningen vestigde. Het boek geeft ons een inkijk in het dagelijks leven van deze nieuwe groep Hagenaars die gebruiken meenamen uit verschillende delen van Oost-Europa. Het verhaal heeft natuurlijk een zwarte rand doordat wij op voorhand weten wat er met de Joodse gemeenschap in de Tweede Wereldoorlog is gebeurd. Maar het boek is veel meer dan de oorlogsperiode. Het geeft echt een nieuwe, onbekende kijk op een belangrijk stukje stadsgeschiedenis.

Tentoonstellingen

Peace on Posters on Peace

Affiche van **Peace on Posters on Peace**

De bibliotheek van het Vredespaleis heeft een unieke collectie vredesaffiches. Delen van deze collectie hebben een directe relatie met de Vredesbeweging uit het begin van de 20ste eeuw. Internationalisten, pacifisten, staatshoofden en politici van over de hele wereld waren hierin actief. Vanuit de Vredesbeweging werden in 1899 en 1907 in Den Haag Vredesconferenties georganiseerd. Ze hebben geleid tot de bouw van het Vredespaleis, dé tempel voor het vredig oplossen van internationale geschillen. De 'Vrede op Posters en Posters over Vrede' tentoonstelling die nu in de Affiche Galerij te zien is, begint met de feestelijkheden rondom de opening van het Vredespaleis in 1913. Een poster uit 2004 herinnert ons aan de gift van 1,5 miljoen dollar die Andrew Carnegie voor de bouw ervan beschikbaar stelde. Een andere serie verbeeldt verschillende anti-oorlogssentimenten. Ze tonen het belang van een vredige maatschappij waarin iedereen toegang heeft tot goede medische voorzieningen, veiligheid en welvaart. De posters over het Marshall Plan leggen de nadruk op de financiële hulp voor de wederopbouw van Europa na de Tweede Wereldoorlog. De tentoonstelling is nog tot en met 27 november te zien in de Affiche Galerij bij halte Spui in de tramtunnel.

Gezichten van de Gouden Eeuw

J.A. van Ravesteyn, **De officieren van het Witte Vendel, 1636** (coll. Haags Historisch Museum)

Dit najaar zet het Haags Historisch Museum een 17de-eeuwse Haagse portretschilder in de schijnwerpers: Jan Antonisz. van Ravesteyn (ca. 1572-1657). In de Gouden Eeuw was hij één van de meest gewilde portretschilders van Den Haag. Hij werd geroemd om zijn talent door tijdgenoten. De beroemde hofschilder Anthony van Dyck maakte zelfs een portret van hem. Van Ravesteyn ontving eervolle opdrachten van onder meer de Oranjes, het stadsbestuur en de schutterij. Vanaf 26 november 2016 t/m 9 april 2017 kunt u in het Haags Historisch Museum kennismaken met deze bijzondere schilder en zijn portretten, op de plek waar hij ruim 350 jaar geleden zelf actief was als lid van het Sint Sebastiaansschuttersgilde. In deze overzichtstentoonstelling zijn vier topstukken uit de eigen collectie en een aantal bruiklenen van onder andere het Mauritshuis en het Rijksmuseum te zien.

Nieuwe leden

De heer W. Beek, de heer G. Deraedt, de heer P.Ph. Dordregter, de heer F.J. Jacobs, mevrouw M.N. Jacobs-de Jonge, de heer mr. M.J.M.T. Keulaerds, mevrouw C.H. van Marle, de heer T. Moons en de heer en mevrouw E.W. Roscam-Abbing.

Het bestuur van Die Haghe is als volgt samengesteld:

Voorzitter
mr. H.C. Grootveld

Secretaris
drs. J. Zwaanswijk

Penningmeester
ir. E.B. de Vries

Leden
br. C.J.M. Burger
drs. L.A.F.H. van Tilborg
mw. drs. J.M. de Vries
mw. E. Zantvoort

Secretariaat
Sonoystraat 51
2581 VJ Den Haag
e-mail: secretaris@haagsegeschiedenis.nl

Financiën
Storting op giro 71791
(IBAN:
NL49 INGB 0000 0717 91)
t.n.v. Geschiedkundige Vereniging
Die Haghe

Info ledenadministratie en opgave nieuwe leden
ir. E.B. de Vries
Margrietstraat 9
2555 PT Den Haag
ebdevries@xs4all.nl

Redactieadres Ledenbericht
Loudonstraat 100
2593 WB Den Haag
e-mail: michiieldvmast@gmail.com

Redacteur Ledenbericht
drs. W.M. van der Mast

Website Die Haghe:
www.haagsegeschiedenis.nl

Jaarboek Die Haghe
Voor aanwijzingen auteurs en inzenden van kopij:
V.L.C. Kersing, Dienst Stadsbeheer Afdeling Archeologie,
Postbus 12651, 2500 DP Den Haag, tel. 070-3536633, e-mail victor.kersing@denhaag.nl

Contributie/Opzegging
Bij opzegging van het lidmaatschap in de loop van het verenigingsjaar blijft de contributie voor dat jaar verschuldigd. Zie Statuten op website Die Haghe.